

به نام خدا

جغرافیای نظامی ایران

جلد چهارم

(استانهای مرکزی کشور)

سرلشکر پاسدار دکتر سید یحیی صفوی

استاد دانشگاه جامع امام حسین (ع)

سروشانسه، صفوی، سیدیحیی، ۱۳۳۱ -

عنوان و پدیدآور: جغرافیای نظامی ایران / سید یحیی صفوی
مشخصات نشر: تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.

مشخصات ظاهری: نقشه (بخشی رنگی)، جدول. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح: ۱۸۷. مجموعه
مطالعات جغرافیای نظامی ایران.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۴۰۸-۱۱-۹

پادداشت: واژه‌نامه.

پادداشت: کتابنامه.

موضوع: جغرافیای نظامی -- ایران.

پادداشت: ایران - شمال مرکزی کشور.

شناسه افزوده سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.

رده‌بندی کنگره: ۱۹ ص ۱۹ الف / UA۹۹۵

رده‌بندی دیوبی: ۴۷۰۵ / ۳۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۳۳۷ - ۷۸ - م

سازمان جغرافیایی

ISBN 978-964-8408-11-9 ۹۷۸-۹۶۴-۸۴۰۸-۱۱-۹

شابک:

عنوان: جغرافیای نظامی ایران - جلد چهارم (استانهای مرکزی کشور)

کاه نویسنده: دکتر سیدیحیی صفوی

* نویت چاپ: اول-۱۳۸۲ دوم- ۱۳۹۱

* شمارگان: ۳۰۰۰ جلد

* ناشر: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح

* قیمت: ۱۶۰۰۰ ریال

* حروفچینی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح

مرکز پخش:

سپهر - نمایشگاه و مرکز فروش انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، خیابان شریعتی، خیابان معلم

Web Site: WWW.NGOIRAN.ir
E-Mail: NGOIRAN84@yahoo.com

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

فهرست مطالب

۳	فصل اول: مبانی نظری
۳	۱-۱) نقش عوامل انسانی در جغرافیای نظامی
۴	۲-۱) جمعیت
۴	۱-۲-۱) عناصر آماری جمعیت
۵	۲-۲-۱) الگوی توزیع
۶	۳-۲-۱) تراکم جمعیت
۶	۴-۲-۱) مشخصه‌های فیزیکی
۷	۱-۴-۲-۱) ترکیب مقایسه‌ای (طبیقی)
۷	۲-۴-۲-۱) جهش رشد جمعیت
۸	۳-۴-۲-۱) بهداشت عمومی
۸	۳-۱) مشخصه‌های فرهنگی
۹	۱-۳-۱) اکثریت‌ها و اقلیت‌ها
۱۰	۲-۳-۱) زبانها
۱۱	۳-۳-۱) مذاهب
۱۲	۴-۱) مکانها و سازه‌ها
۱۲	۱-۴-۱) پیکربندی و آرایش شهر
۱۶	۲-۴-۱) تأسیسات، امکانات و تسهیلات و خدمات
۱۷	۳-۴-۱) گسترش شهری
۱۹	۵-۱) جنگ‌های متعارف شهری
۱۹	۱-۵-۱) شهرهای بی‌دفاع
۲۱	۲-۵-۱) محاصره‌ها
۲۳	۳-۵-۱) جنگ‌های خیابانی

۱-۳-۵-۱) خیابانها و موانع شهری	۲۴
۲-۳-۵-۱) قدرت آتش زرھی	۲۵
۳-۳-۵-۱) توبخانه	۲۶
۴-۵-۱) پشتیبانی خدمات رزمی	۲۸
۵-۵-۱) تحقیق و توسعه	۲۹
۶-۵-۱) نهضت مقاومت	۳۰
۷-۵-۱) قیامهای انقلابی	۳۱
۸-۵-۱) انقلابهای شهری	۳۱
۹-۵-۱) نهضت‌های پایداری	۳۳
۱۰-۵-۱) تروریسم فراملیتی	۳۶
۱۱-۵-۱) بمباران متعارف شهرها	۳۷
۱۲-۵-۱) تجربه‌های گذشته	۳۹
۱۳-۵-۱) پیامدهای گذشته	۴۲
۱۴-۵-۱) قابلیت کاربرد سلاحهای آینده	۴۳
۱-۶) نکات کلیدی	۴۴
۷-۱) ارتباط تهدیدات نرم با مسائل نظامی امنیتی	۴۵
۸-۱) عنوانین و سرفصل تهدیدات کشورها	۴۹

فصل ۲: شبکه ارتباطی	۵۷
۱-۱) خطوط ارتباطی	۵۷
۲-۲) جاده‌ها	۵۸
۲-۲-۱) شناسایی راهها و مسیرها	۵۹
۲-۲-۲) دسته‌بندی راهها و مسیرها	۶۰
۳-۲-۲) مسیر ارتباطی ضعیف و گلوگاههای معابر	۶۲
۴-۲-۲) پل‌ها	۶۲

۶۶	۵-۲-۲) پایاب‌ها
۶۷	۶-۲-۲) تونل‌ها و زیرگذرها
۶۷	۳-۲ راه آهن
۶۸	۱-۳-۲) ارتباط از طریق راه آهن
۶۸	۲-۳-۲) مقایسه خطوط راه آهن با جاده‌ها
۷۰	۳-۳-۲) زیرساخت‌های خطوط
۷۰	۱-۳-۳-۲) راه‌ها و زیرسازی‌ها
۷۲	۲-۳-۳-۲) واگن‌ها و لوکوموتیوها
۷۲	۳-۳-۳-۲) ترمینال‌ها و ایستگاه‌های راه آهن
۷۳	۴-۳-۲) استفاده نسبی از خطوط راه آهن و آسیب‌پذیری خطوط راه آهن
۷۴	۴-۲) فرودگاه
۷۵	۵-۲) بندرگاه‌ها و لنگرگاه‌ها
۷۶	۱-۵-۲) تسهیلات بندرگاه‌ها
۷۸	۲-۵-۲) عملکرد بندرگاه‌ها
۷۹	۳-۵-۲) رقابت و درگیری‌ها در جنگ سرد
۷۹	۶-۲) ایستگاه‌های فضانوری و مسیرهای پروازی
۷۹	۱-۶-۲) زیرساخت‌های فضای نظامی
۸۱	۲-۶-۲) مسیرهای پروازی قابل پیش‌بینی
۸۱	۷-۲) راه‌های آبی درون مرزی
۸۲	۱-۷-۲) کanalهایی که از نظر استراتژیکی بسیار دشوار و حساس هستند
۸۴	۳-۷-۲) کanal پاناما
۸۴	۴-۷-۲) کanal سوئز
۸۵	۸-۲) خطوط لوله
۸۵	۹-۲) ایستگاه‌ها و ترمینال‌های نظامی

فصل ۳: جغرافیای نظامی استانهای مرکزی کشور	۸۹
۱-۳) جغرافیای نظامی استان یزد.....	۸۹
۱-۱-۳) موقعیت جغرافیایی	۹۰
۲-۱-۳) سابقه تاریخی.....	۹۱
۳-۱-۳) جغرافیای طبیعی	۹۲
۴-۱-۳) جغرافیای انسانی	۱۰۰
۵-۱-۳) وضعیت اقتصادی	۱۰۱
۶-۱-۳) بررسی نظامی	۱۰۵
۲-۳) جغرافیای نظامی استان چهارمحال و بختیاری.....	۱۰۸
۱-۲-۳) موقعیت جغرافیایی	۱۰۸
۲-۲-۳) سابقه تاریخی.....	۱۰۹
۳-۲-۳) جغرافیای طبیعی	۱۱۰
۴-۲-۳) جغرافیای انسانی	۱۲۴
۵-۲-۳) وضعیت اقتصادی	۱۳۵
۶-۲-۳) بررسی تهدیدات و آسیب‌های استان.....	۱۳۸
۴-۶) بررسی نظامی استان	۱۴۰
۱-۶-۲-۴) محور شهرکرد - ایذه	۱۴۰
۲-۶-۲-۴) محور شهرکرد - بروجن - فلارد لردگان - یاسوج.....	۱۴۴
۳-۶-۲-۴) محور شهرکرد - بروجن - مبارکه - اصفهان	۱۴۵
۴-۶-۲-۴) محور بروجن - زرین شهر- اصفهان.....	۱۴۶
۵-۶-۲-۵) محور شهرکرد- تیران - اصفهان - استانهای مرکزی و غربی کشور	۱۴۶
۶-۶-۲-۴) محور شهر کرد - بروجن - لردگان - دهدز	۱۴۷
۱-۳-۳) موقعیت جغرافیایی	۱۴۹
۲-۳-۳) سابقه تاریخی.....	۱۵۰

۱۵۱.....	جغرافیای طبیعی (۳-۳-۳)
۱۶۴.....	(۴) جغرافیای انسانی ۳-۳-۴
۱۶۷.....	(۵) وضعیت اقتصادی ۳-۳-۵
۱۷۶.....	(۶) بررسی نظامی ۳-۳-۶
۱۸۴.....	(۴) جغرافیای نظامی استان لرستان ۳-۴-۴
۱۸۴.....	(۱) موقعیت جغرافیایی ۳-۴-۱
۱۸۵.....	(۲) سابقه تاریخی ۳-۴-۲
۱۸۶.....	(۳) جغرافیای طبیعی ۳-۴-۳
۱۹۳.....	(۴) جغرافیای انسانی ۳-۴-۴
۱۹۶.....	(۵) وضعیت اقتصادی ۳-۴-۵
۲۰۲.....	(۶) بررسی مسائل و مشکلات اجتماعی امنیتی ۳-۴-۶
۲۰۳.....	(۷) بررسی نظامی ۳-۴-۷
۲۱۰.....	(۵) جغرافیای نظامی استان مرکزی ۳-۵-۵
۲۱۰.....	(۱) موقعیت جغرافیایی ۳-۵-۱
۲۱۱.....	(۲) سابقه تاریخی ۳-۵-۲
۲۱۱.....	(۳) جغرافیای طبیعی ۳-۵-۳
۲۱۸.....	(۴) جغرافیای انسانی ۳-۵-۴
۲۱۹.....	(۵) وضعیت اقتصادی ۳-۵-۵
۲۲۳.....	(۶) بررسی نظامی ۳-۵-۶
۲۲۶.....	(۶) جغرافیای نظامی استان قم ۳-۶-۶
۲۲۶.....	(۱) موقعیت جغرافیایی ۳-۶-۱
۲۲۷.....	(۲) سابقه تاریخی ۳-۶-۲
۲۳۳.....	(۳) جغرافیای طبیعی ۳-۶-۳
۲۴۲.....	(۴) جغرافیای انسانی ۳-۶-۴

۲۴۶.....	۵-۶) وضعیت اقتصادی
۲۵۳.....	۶-۶) بررسی نظامی
۲۵۷.....	۷-۳) جغرافیای نظامی استان سمنان
۲۵۷.....	۱-۷-۳) موقعیت جغرافیایی
۲۵۸.....	۲-۷-۳) سابقه تاریخی
۲۶۰.....	۳-۷-۳) جغرافیای طبیعی
۲۶۸.....	۴-۷-۳) جغرافیای انسانی
۲۶۹.....	۵-۷-۳) وضعیت اقتصادی
۲۷۵.....	۶-۷-۳) بررسی نظامی
۲۸۵.....	۸-۳) جغرافیای نظامی استان همدان
۲۸۵.....	۱-۸-۳) موقعیت جغرافیایی
۲۸۶.....	۲-۸-۳) سابقه تاریخی
۲۸۷.....	۳-۸-۳) جغرافیای طبیعی
۲۹۷.....	۴-۸-۳) جغرافیای انسانی
۲۹۷.....	۵-۸-۳) وضعیت اقتصادی
۳۰۱.....	۶-۸-۳) بررسی نظامی
۳۰۵.....	۹-۳) جغرافیای نظامی استان تهران
۳۰۵.....	۱-۹-۳) موقعیت جغرافیایی استان تهران
۳۰۷.....	۲-۹-۳) سابقه تاریخی استان تهران
۳۱۵.....	۳-۹-۳) جغرافیای طبیعی استان تهران
۳۳۹.....	۴-۹-۳) جغرافیای انسانی استان تهران
۳۴۴.....	۵-۹-۳) وضعیت اقتصادی استان تهران
۳۴۸.....	۶-۹-۳) بررسی اجتماعی - نظامی و امنیتی استان تهران
۳۵۸.....	۱۰-۳) جغرافیای نظامی استان قزوین

۳۵۸.....	۱۰-۳) موقعیت جغرافیایی
۳۶۰.....	۲-۱۰-۳) سابقه تاریخی
۳۶۲.....	۳-۱۰-۳) جغرافیای طبیعی
۳۷۰.....	۴-۱۰-۳) جغرافیای انسانی
۳۷۳.....	۵-۱۰-۳) وضعیت اقتصادی
۳۷۹.....	۶-۱۰-۳) بررسی نظامی
۳۸۱.....	۱۱-۳) جغرافیای نظامی استان زنجان
۳۸۱.....	۱-۱۱-۳) موقعیت جغرافیایی
۳۸۲.....	۲-۱۱-۳) سابقه تاریخی
۳۸۴.....	۳-۱۱-۳) جغرافیای طبیعی
۳۹۱.....	۴-۱۱-۳) جغرافیای انسانی
۳۹۳.....	۵-۱۱-۳) وضعیت اقتصادی
۳۹۳.....	۱-۱۱-۳-۱) صنایع
۳۹۵.....	۲-۱۱-۳-۲) کشاورزی
۳۹۵.....	۳-۱۱-۳-۳) معادن
۳۹۸.....	۶-۱۱-۳) بررسی نظامی
۳۹۹.....	۱۲-۳) جغرافیای نظامی استان البرز
۴۰۰.....	۱-۱۲-۳) موقعیت جغرافیایی
۴۰۲.....	۲-۱۲-۳) جغرافیای طبیعی
۴۰۸.....	۳-۱۲-۳) جغرافیای انسانی
۴۱۰.....	۴-۱۲-۳) وضعیت اقتصادی استان البرز
۴۲۰.....	۵-۱۲-۳) بررسی نظامی

□ هدف

بررسی رابطه بین ویژگی‌ها و عوامل جغرافیایی - سرزمینی جمهوری اسلامی ایران با مسائل دفاعی و امنیتی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که در هر نوع طرح ریزی دفاعی و امنیتی باید مورد توجه قرار گیرد.

منطقه مرکزی ایران شامل شهرهای بزرگ و پایتخت سیاسی برای حفظ امنیت کشور و دفاع از آن با توجه به ویژگی‌های یاد شده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. بررسی جمعیت، ویژگی‌های جغرافیای اقتصادی، جغرافیای طبیعی، موانع و مشکلات توسعه اقتصادی منطقه و دیگر عوامل تاثیر شایانی بر دفاع و امنیت منطقه دارد.

شیوه تحقیق

روش تحقیق در مجموعه کتاب‌های «جغرافیای نظامی ایران» و کتاب حاضر، توصیفی - تحلیلی است. بدین ترتیب که با بهره‌گیری از اصول و مبانی علمی: فناوری جدید سنجش از دور و سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) و مبتنی بر تجارت دوران دفاع مقدس و با تکیه بر شیوه‌های کاربردی میدانی طی مراحل چهارگانه ذیل انجام یافته است.

مرحله اول: طراحی پروژه و تقسیم‌بندی منطقه‌ای کشور

□ جمع‌آوری اطلاعات، استناد و مدارک و پژوهش‌های میدانی؛

□ گردآوری منابع اصلی مطالعات جغرافیای نظامی با تکیه بر؛

□ نقشه‌های توپوگرافی ۱/۲۵۰,۰۰۰ و ۱/۵۰,۰۰۰ پوشش کشور؛

□ عکسهای هوایی و نقشه‌های موضوعی دیگر؛

مرحله دوم: تکیه بر استفاده از اطلاعات میدانی جغرافیای کشور

□ مقدمه

اهمیت، ضرورت، هدف و شیوه تحقیق

منطقه مرکزی ایران از لحاظ طبیعی و جغرافیایی همواره اهمیت فوق العاده‌ای در تضمین امنیت پایدار داشته است. این منطقه از اعصار دور تاکنون، همواره پایتخت‌های کشور را در خود جای داده است. از هگمتانه تا صد دروازه، از قزوین تا شیراز و اصفهان و بالآخره تهران به عنوان مرکز سیاسی کشور در منطقه مرکزی ایران بوده‌اند و این مرکزیت به عنوان یک ویژگی برجسته برای این منطقه به شمار می‌رود.

اهمیت و ضرورت

منطقه مرکزی کشور ایران شامل استان‌های تهران، سمنان، قزوین، زنجان، قم، مرکزی، همدان، اصفهان، یزد، چهارمحال و بختیاری و لرستان از لحاظ جغرافیایی طبیعی و انسانی دارای ویژگی‌ها و برجستگی‌های بیشماری هستند. مراکز ثقل جغرافیایی کشور؛ جمعیتی، صنعتی، سیاسی، فرهنگی و هنری و یکی از اماکن عمدۀ مذهبی در این منطقه واقع شده است.

بزرگترین بیابان‌های کشور، حوضه آبریز بزرگترین رودخانه‌های داخلی و لبه داخلی دو رشته‌کوه عمدۀ البرز و زاگرس در این منطقه واقع گشته است.

بنابراین اهمیت بررسی جغرافیای نظامی منطقه مرکزی کشور دوچندان می‌گردد این اهمیت زمانی بیشتر نمایان می‌شود که بدانیم هدف نهایی هرگونه تهاجم دشمنان به کشور ما، تسلط بر این منطقه مهم جغرافیایی است که می‌توان آنرا خاستگاه اقوام ایرانی دانست.

□ اطلاعات جغرافیایی

□ تجزیه و تحلیل آمارهای اقلیمی؛

- تجزیه و تحلیل شرایط توپوگرافی؛
- تجزیه و تحلیل شرایط طبیعی؛
- تجزیه و تحلیل معیارها و الگوهای جمعیتی و اجتماعی؛
- تجزیه و تحلیل مسائل سیاسی - فرهنگی؛
- تجزیه و تحلیل مسائل اقتصادی؛

مرحله سوم: جمع‌بندی تجربیات علمی و عملی (چندین سال تدریس در مقاطع تحصیلات کارشناسی و تکمیلی دروس نظری و عملی جغرافیای سیاسی - نظامی و تجارب دوران دفاع مقدس)

- ارزیابی عملیات آفندی و پدافندی با عوامل جغرافیایی؛
- وضعیت نیروهای خودی و دشمن؛
- نقش عوامل موثر جغرافیایی منحصر به فرد مناطق مختلف جغرافیایی؛

مرحله چهارم: استفاده از شیوه‌های نوین علمی سنجش از دور و **GIS**

- تجزیه و تحلیل آمار و ارتباط و همبستگی عوامل و عوارض جغرافیایی؛
- نقشه‌های موضوعی رقومی
- مدل‌سازی پدیده‌ها

سازماندهی

به منظور نشر و گسترش ابعاد مختلف جغرافیای نظامی ایران و ارائه مدلی از شیوه تحقیق و پژوهش عوامل جغرافیایی و ارتباط آن با علوم نظامی، تلاش گردیده مجموعه

مطالعات براساس شرایط طبیعی، موقعیت جغرافیایی و حوزه ژئولوژیکی تقسیم‌بندی شده و در چند جلد تنظیم و ارائه گردد.

از نظر سازماندهی این کتاب مشتمل بر یک مقدمه و چهار فصل می‌باشد.

مقدمه: به بیان مسئله اهمیت اهداف و روش تحقیق پرداخته است.

فصل اول: تحت عنوان کلیات به معرفی نقش عوامل انسانی به ویژه جمعیت، مکانها و سازه‌ها و تأثیر آنها بر امنیت و دفاع شهری پرداخته است.

فصل دوم: راجع به ارتباطات و نقش شبکه ارتباطی در جغرافیای نظامی تکیه دارد.

فصل سوم: مباحث جغرافیای نظامی استانهای میانی کشور از جمله تهران، اصفهان، قزوین، زنجان، قم، مرکزی، لرستان، سمنان، یزد، چهارمحال و بختیاری و همدان مورد توجه واقع و بررسی شده است.

فصل چهارم: از نگاه نقشه به بررسی شرایط طبیعی، نامواری‌ها، تقسیمات کشوری و وضعیت اشتغال و هرم سنی جمعیت استانها می‌پردازد.

فصل اول:

مبانی نظری

جغرافیای نظامی به عنوان گرایش کاربردی از دانش جغرافیا، متأثر از دو عامل اساسی انسان و محیط (محیط طبیعی و محیط انسان ساخت) است. بنابراین ضرورت دارد قبل از ورود به شناخت جغرافیای نظامی مناطق مختلف جهت آشنایی خوانندگان ارجمند این کتاب، عوامل اساسی جغرافیای نظامی مورد مطالعه قرار گیرد.

در جلد چهارم از مجموعه کتاب: «جغرافیای نظامی ایران» در فصل اول به نقش عوامل طبیعی در جغرافیای نظامی پرداخته شد. از این رو در این قسمت، نقش عوامل انسانی در جغرافیای نظامی به اجمال مورد توجه قرار می‌گیرد. در میان عوامل و عناصر جغرافیای انسانی، مهمترین آنها عبارتنداز:

- ۱- جمعیت (شامل آمار، الگوی توزیع، تراکم و ویژگی‌های فیزیکی آن);
- ۲- ویژگی فرهنگی انسانی (شامل مباحث اکثریت و اقلیت‌های قومی و مذهبی، زبان و مذهب);
- ۳- مکان‌ها و سازه‌ها (شامل کالبدی شهرها، تاسیسات، امکانات و تسهیلات و گسترش شهری);
- ۴- جنگ‌های متعارف شهری (شامل شهرهای بی‌دفاع، محاصره، جنگ‌های خیابانی، پشتیبانی خدمات زرهی، انقلاب‌های شهری، بمباران متعارف شهرها و ...);
- ۵- سایر نکات کلیدی، در این فصل مورد مطالعه قرار گرفته است.

فصل اول

مبانی نظری

۱-۱) نقش عوامل انسانی در جغرافیای نظامی

دانش جغرافیا در دو حوزه اساسی طبیعی و انسانی به مطالعه روابط متقابل انسان و محیط می‌پردازد. جغرافیای نظامی روابط انسان با محیط و محیط با انسان را مورد بررسی و در مقاصد نظامی - امنیتی مورد استفاده قرار می‌دهد.

جمعیت و نفوس در صدر فهرست ملاحظات و بررسی‌های فرهنگی جای دارد و به دلایل سیاسی - نظامی لازم است که از نزدیک مورد توجه قرار گیرد.

آمارهای جمعیت، میزان و اندازه جمعیت و نفوس، پراکندگی جمعیت، گروههای سنی، درصد مردان و زنان و تراکم جمعیت شهری و روستایی را آشکار و معین می‌سازد. سایر مشخصه‌های مهم نظامی، هوش و استعداد افراد، جمعیت بومی، زبان، لهجه‌ها، میزان باسوسادی، آداب و رسوم، اعتقادات، ارزش‌ها، میزان علاقه به آب و خاک، نگرش و نحوه برخورد با بیگانگان، انصباط، روحیه، خلق و خوی و شیوع بیماری‌های همه‌گیر بومی را شامل می‌گردد.

۲-۱) جمعیت

در آمارگیری نفوس، تعداد، تراکم، توزیع جغرافیایی، ترکیب و دیگر آمارهای حیاتی جمعیت، در سراسر جهان مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. از نگاه جغرافیای نظامی به شرایط آمارگیری که طرح‌های جاری، برنامه‌ها و عملیات‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد، تکیه می‌گردد. به عنوان مثال میزان موالید، امید به زندگی، تعداد زوجات و درصد متاهلین نسبت به شاخص‌های سن و جنس که تعداد افراد واجد شرایط خدمت نظامی را تعیین می‌کند از اهمیت کمتری برخوردار است. روابط بین اقلیت و اکثریت مهم‌تر از درصد نسبی جمعیت است که هر یک ارائه می‌دهند.

۲-۱) عناصر آماری جمعیت

تقرباً ۵/۵ جمعیت ۷ میلیارد نفری سال ۲۰۱۲ میلادی کره زمین در کشورهای توسعه نیافته زندگی می‌کنند. تنها چین و هند ۲/۵ میلیارد نفر و نیمکره غربی شامل قاره‌های افریقا، اروپا و کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز بخش عظیمی از جمعیت را به خود اختصاص می‌دهند. بنابر پیش‌بینی‌های بعمل آمده جمعیت مناطق فقرنشین به ویژه قاره‌های افریقا و آسیا تا سال ۲۰۲۵ میلادی به طور ناموزونی گسترش می‌یابد، در این رابطه تأثیر غیرقابل پیش‌بینی عوامل مخرب جنگل‌ها، قحطی و بیماری‌ها قابل توجه می‌باشد. آمارهای با اهمیت نظامی یک کشور شامل مواردی از جمله جمعیت کل کشور، تعداد مردوزن در سنین فعالیت (۱۵-۴۹ سال) که به هنگام ضرورت بسیج می‌شوند، بیماریهایی که تلفات سنگین به بار آورده و کشور را با فروپاشی اقتصادی در جنگ درازمدت فرسایشی روبرو می‌سازند، تأثیر فراوانی در تصمیم‌گیری دارند.

نیروهای مسلح جوامع بزرگ با تکیه بر نیروی جوان جمعیت قادرند شکست‌های سنگین را قبل از ناتوان شدن جبران نمایند. همچنان که درباره چندین قدرت عمدۀ در

جریان جنگ جهانی دوم این مطلب به اثبات رسید. هر چند که برندگان جنگ نیز بهای سنگینی پرداختند. ارقام موجود درباره تلفات افراد غیرنظمی، نیروهای نظامی، مفقودین و معلومین در جدول (۱) آمده است.

جدول شماره ۱: کشته و مفقودین نظامی جنگ جهانی اول و دوم

کل	جنگ جهانی اول (نفر)	جنگ جهانی دوم (نفر)	
۱۰/۳۶۰/۰۰۰	۷/۰/۰۰۰	۲/۷۶۰/۰۰۰	شوری ساقی
۴/۴۱۰/۰۰۰	۲/۸۰۰/۰۰۰	۱/۶۱۰/۰۰۰	آلمان
۲/۰۰۰/۰۰۰	۲/۰۰۰/۰۰۰	-	چین
۱/۷۷۵/۰۰۰	۲۴۷/۰۰۰	۱/۴۲۸/۰۰۰	فرانسه
۱/۵۰۰/۰۰۰	۱/۰۰۰/۰۰۰	-	ژاپن
۱/۲۱۶/۰۰۰	۳۰۵/۰۰۰	۹۱۱/۰۰۰	انگلیس
۵۱۴/۰۰۰	۴۰۷/۰۰۰	۱۰۷/۰۰۰	آمریکا

۲-۲) الگوی توزیع

در تعداد اندکی از کشورهای مذکور جمعیت مناطق شهری بزرگ و کوچک و روستاهای از توزیع مناسبی برخوردارند. بسیاری از کشورها به لحاظ عدم توزیع مناسب جمعیت در معرض بلایا قرار می‌گیرند و از حفاظت ضعیفی برخوردارند و در مقابل تهاجمات آسیب‌پذیر خواهند بود مگر اینکه از حمایت همسایگان خود برخوردار باشند (مثل کانادا) و یا به وسیله موانع جغرافیایی محافظت شوند (مانند آنچه سوئیس را محافظت کرد). به عنوان مثال، قلمرو روسیه بسیار پهناور است و توده‌های مردم آن در اراضی هموار غرب کوه‌های اورال، جایی که به طور مکرر مورد تاخت و تاز قرار گرفته است، زندگی می‌نمایند. در کشورهای سوریه، فلسطین، اردن، مصر، عربستان سعودی، کویت، عراق و ایران به دلیل این که اکثر ساکنین آنها در شهرهای مرکزی نظیر دمشق، بیت‌المقدس، امان، قاهره، ریاض، شهر کویت، بغداد و تهران زندگی می‌کنند، بیشتر

آسیب‌پذیر خواهند بود. پراکنده‌گی به هیچ میزان کشورها را در مقابل چنین تهاجماتی به طور کامل محافظت نمی‌کند، لیکن الگوی جمعیت، هزینه‌های تهاجم دشمن را افزایش و خطرهای ناشی از تمرکز شدید را کاهش می‌بخشد.

۱-۲-۳) تراکم جمعیت

در صورتی که فشارهای تراکم جمعیت باعث تحрیکات داخلی شود می‌تواند به درگیری‌های مسلحه نهاده شود. ناتوانی حقیقی و مجازی (خيالی) که به منظور حمایت از شیوه‌های مطلوب زندگی متوجه انسان می‌شود، اغلب همانند تسریع کننده‌ها عمل می‌کنند چنانکه آدولف هیتلر در جنگ جهانی دوم هنگامی که بخشی از سرزمین‌های اسلامیک را برای رضایت آلمانی‌ها تصرف کرد، این امر را به اثبات رساند. ژاپن نیز در سال ۱۹۳۷ میلادی به «منچوری» حمله ور شد و سپس با همان انگیزه قلمرو آسیای شرقی را گسترش داد. طغیان‌های خود جوش ممکن است به صورت غیر عمد، انسان‌ها را به سریع و ادار سازد، چنان که در سال ۱۹۷۱ میلادی، ۹ میلیون آواره از شرق پاکستان (بنگلادش فعلی) به کشور پر جمعیت هند برای فرار از قتل عام این کشور که بدلیل جنگ کوتاه همه جانبی بوجود آمده بود، گسیل شدند. فشار جمعیت می‌تواند جنگ‌های داخلی در مرزهای ملی را به همراه داشته باشد.

۱-۲-۴) مشخصه‌های فیزیکی

جمعیت‌های ملی و منطقه‌ای متشکل از افرادی است که به طور قابل ملاحظه‌ای با توجه به قدرت، پایداری، سرسختی و سلامت باهم متفاوت هستند. فرماندهان نظامی و کادر ستادی تنها در صورتی که شناخت کاملی از کاربردهای جمعی چنین مشخصه‌هایی داشته باشند در طرح‌ریزی‌های نظامی موفق خواهند شد.

IN THE NAME OF ALLAH THE COMPASSIONATE,THE MERCIFUL

Introduction

The knowledge of geography should be considered as one of the first and earliest sciences that the mankind has attained it,for the mankind, after acknowledging himself , has attempted to learn and explore the environment surrounding him.

For this very reason , geography should be truly named the mother of all sciences, for all enlightenments of mankind are inevitable to acknowledge their own environment even better and in practice , each of these sciences is somewhat benefitting from the services provided by the science of geography and geography , in its turn too , by benefitting from the sciences helps mankind in its strive for attaining better condition of life and proper utilization of the nature .

The science of geography in two essential and important natural and human domains studies reciprocal relations of mankind and environment and in this expansion of two domains ,each of them has been divided and expanded.

The military geography is one of the branches of geography and has been highly active in both domains of natural and human geography and enjoying the studies provided by them. This is the reason why in the military geography, the attempt is to study the relations prevailing between human and environment and vice versa and in the end applying the findings in the military and security purposes.

Among the various academic scientific programmes , one can claim that the knowledge of geography , in its real sense is to pave the way effectively in parallel with the realization of ideals of the revolution including the sacred defence , self-sufficiency,independence,construction and development of the country , has enjoyed the blesses of the glorious Islamic Revolution more than any other scientific disciplines . This promotion,which has been the results of unsparing endeavours of the country's caring and sympathetic professors and experts in the field of geography and its oriented disciplines in Iran ,is highly significant.

During the years preceding the revolution , there was little attention on the military geography, but with victory of the glorious Islamic Revolution of Iran and with regard to its sublime ideals,the military geography has gained the special attention of the country's esteemed officials and application of various sciences,including the military geography particularly during the 8-year sacred defence,has taken tremendous strides.

PURPOSE

Military geography is one of the branches of geography that provides the practical application of geographical effects and factors in the planning, executing military operations and manoeuvres , establishing security and defence against threats and research in the military geography requires particular attention to scientific principles and relations of causes and effects prevailing in the world of features and phenomena. Thus, military geography studies each section of history according to the prevailing scientific and technological conditions.

The necessity of researches and studies of military geography of Iran during the 8-year sacred defence were clearly obvious and requires a coordinated and integrated planning . Therefore , the collective studies of the military geography of Iran in the direction of preparing and compiling features and attributions determines the necessity and importance of the geographical elements of the country.

The detailed studies of geographical factors including physical features and human factor such as demographic patterns, educations, ethnic and tribal structures, religions and languages , mores, social structures, utilities and communications networks, town and rural geography and economic condition will empower the competent authorities in decision - makings and will help them select different optimum manners and methods.

At the present, half of the population in our planet are living in urban areas and this figure is expected in 2025 to raise to more 23 of the population. As the recent forecasts indicate, in 2025 we will have 40 mega-cities in world , each with a population of more than 10 million.

Characteristics of populations in national and regional levels, especially in understanding any cultures, enjoy on important status in the studies of military geography. Furthermore, diversified settlements in the forms of villages and towns , mega-cities and communication networks could very greatly influence military decision - makings.

Research Methods

The research methods, with applying scientific principles , modern technological remote sensing and geographic information system(GIS) and basing on the precious eras of the sacred defence and relying on the applied field methods, are divided into the following 4-stages:

Stage I-Designing project and regional divisions of the country.

Stage II-Relying on using field information of the country's geography.

Stage III-Summing up the practical and scientific experiences.

Stage IV-Using the modern scientific method of remote sensing and GIS.

Organizing the book

In view of organization,the book is consisted of a introduction,four chapters and a glossary.The introduction demonstrates the importance and influences of research method. Chapter I under the title of "generalities " studies the role of human factors particulary demography, places and constructions and their effects on urban security and defense. Chapter II discusses the importance of communications and the role of communication network in the military geography. Chapter III studies the military geography of the central provinces of the country including Tehran, Esfahan, Qazvin, Zenjan, Ghom, Lorestan, Semnan, Yazd, Chahahr Mahal va Bakhtiyari and Hamadan. Chapter IV studies physical conditions, reliefs and rugged terrains, administrative divisions, state of employment and age-pyramid in the provinces from the stanpoint of map.